

**LATVIJAS ZINĀTŅU AKADĒMIJAS
PREZIDIJA ILGGADĒJAIS
GALVENAIS ZINĀTNISKAIS SEKRETĀRS AKADĒMIĶIS
VILIS SAMSONS
03.12.1920. — 17.09.2011.**

Pagājušā gada 17. septembrī 91. dzīves gadā mūžībā aizgāja Latvijas Zinātņu akadēmijas Prezidiņa ilggadējais (1960–1992) galvenais zinātniskais sekretārs akademiķis Vilis Samsons. No 1975. līdz 1992. g. viņš bija arī “LZA Vēstu” Redakcijas padomes vadītājs (vai galvenais redaktors 1975.–77. g.). Savulaik viņš bija pazīstams arī kā padomju valsts un sabiedriskais darbinieks. V. Samsons ir nozīmīga un daudzšķautņaina personība Latvijas 20. gs. otras puses vēsturē, kurš turklāt pats arī bija padomju vēsturnieks un politologs.

V. Samsons dzimis 1920. g. 3. decembrī lauku drēbnieka ģimenē Liepnas pagastā, absolvējis Rēzeknes Skolotāju institūtu 1940. g. Viņš nesis sarkanbaltsarkano karogu Latgales Māras pieminekļa atklāšanas svinībās, bet jau gadu vēlāk (lielā mērā sava tēvabrāļa komunistu Augusta Samso-

na ietekmē) pieslēgās padomju režīmam, 1940./41. g. strādājis par skolotāju un skolu inspektoru Ludzas apriņķī.

1941.–1945. g. viņš piedalījās Otrā pasaules karā, cīnījies pret nacistiem PSRS pusē. 1941.–1942. g. Sarkanās armijas 201. latviešu strēlnieku divīzijas sastāvā piedalījās kaujās pie Maskavas un Staraja Rusas, 1942.–1944. g. V. Samsons vadīja sarkano partizānu kustību Latvijas teritorijā, par ko saņēmis Padomju Savienības Varoņa nosaukumu (1945). Pēc kara V. Samsons līdzdarbojās Otrā pasaules kara Starptautiskās pretošanās kustības federācijā (*Fédération Internationale des Résistants*), 1969.–1973. g. bija federācijas ģenerālpadomē. Viņš bija konsekvents antifašists, uzskatīja sevi par Latvijas patriotu. Šī V. Samsona šķautne labi parādīta Jura Podnieka filmā “Komandieris” (1984).

Pēc mācībām (1945–1949) Augstākajā partijas skolā un Sabiedrisko zinātņu akadēmijā Maskavā un zinātņu kandidāta disertācijas aizstāvēšanas filozofijā, V. Samsons bija Latvijas PSR izglītības ministrs (1950–1960). Viņš bija mērens nacionālkomunists Hruščova “atkušņa” laikā, iespēju robežās vērsās pret rusifikāciju skolās, veicinot latviešu skolu saglabāšanu (protams, padomju garā), panākot Latvijas PSR vēstures kā atsevišķa mācību priekšmeta mācīšanu skolās (ko viņam nevarēja piedot A. Pelše), iedibinot skolēnu dziesmu svētkus.

Pēc varas pārņemšanas LKP Centrālkomitejā, A. Pelše atstādināja V. Samsonu no ministra amata un toreizējās varas augstākajiem ešeloniem un pārcēla uz Latvijas PSR

Zinātņu akadēmiju. Akadēmijai toreiz tas bija ieguvums.

V. Samsons strādāja par ZA Prezidija galveno zinātnisko sekretāru (līdz 1968. g. — sekretāra v.i.) 32 gadus (1960–1992), cita starpā, cenšoties saglabāt Zinātņu akadēmijā dzīvā aprītē latviešu valodu. Viņa kompetencē bija ZA pētījumu koordinēšana ar PSRS ZA, ZA darba plānu un atskaišu sagatavošana, izdevniecības “Zinātne” un žurnāla “LPSR ZA Vēstis” aprūpe, Izdevējdarbības padomes vadība, starptautisko kontaktu pārraudzība, arī sakaru veidošana ar trimdas zinātniekiem. V. Samsons sekmēja labas zinātniskas un populārzinātniskas literatūras izdošanu Latvijā.

Vienlaikus V. Samsons rakstīja darbus par sarkano partizānu kustības vēsturi 1919. g. un 1945. g., piemēram, “Kurzemes katlā. Partizāņu un frontes izlūku cīņas. 1944.–1945.” (Rīga, 1969. 426 lpp.), “Deviņpadsmitais — sarkano partizāņu gads” (Rīga, 1970. 587 lpp.) u.c., piedalījās lielā izdevuma “Latviešu tautas cīņa Lielajā Tēvijas karā (1941.–1945.)” (Rīga, 1966) veidošanā. Šos izdevumus var vērtēt dažādi, arī kritiski. Vēsturiski nepieņemami un tendenciozi ir bijuši vairāki V. Samsona uzstādījumi Latvijas sabiedriski filozofiskās domas vēsturē, īpaši polemiskā vēršanās pret latviešu nacionālisma ideologiem grāmatā “Naida un melu slīkšņā. Ieskats ekstrēmā latviešu nacionālisma uzskatu evolūcijā” (Rīga: Zinātne, 1983. 239 lpp.).

1967.–1970. g. V. Samsona vadībā tika izdota trīsējuma “Latvijas PSR Mazā enciklopēdija”, kura bija zinātniski un redakcionāli rūpīgi izstrādāta, kas toreizējās cenzūras visvarenības apstākļos tomēr deva pietiekami objektīvu informāciju, un sabiedrībā tai ir ievērojama atzinība pat līdz mūsdienām, un to sauc par “Samsona enciklopēdiju”.

Īpaši atzīmējams J. Raiņa Kopoto rakstu akadēmiskais izdevums 30 sējumos (1977–1986), kura galvenais redaktors bija V. Samsons un kas ļāva iepazīties ar Raiņa mantojumu gandrīz pilnībā.

Astoņdesmitajos gados V. Samsons iestājās arī par latviešu pirmskara (20.–30. gadu) kultūras un literatūras mantojuma atgriešanu sabiedriskajā aprītē. 1976. g. tika nodibināta Literatūras un mākslas mantojuma pētišanas un izdošanas kompleksā padome V. Samsona vadībā un sāka iznākt sērija “Romāns — pagātnes liecinieks” ar vēsturnieku un literatūrzinātnieku ievadrakstiem un komentāriem. Tas ļāva latviešu sabiedrībai saņemt daudz agrāk noklusētu latviešu rakstnieku grāmatas un monogrāfijas par latviešu rakstniecības, teātra un mākslas darbiniekiem.

Trešās atmodas gados, izjūtot laikmeta pārmaiņas, kā Latvijas PSR Augstākās padomes deputāts (līdz 1990) V. Samsons atbalstīja nacionālās simbolikas atjaunošanu, balsoja par valsts valodas likumu. Viņš bija Latvijas Zinātņu akadēmijas reformu veicinātāju pusē (1989–1992).

Pēc aiziešanas pensijā V. Samsons kārtoja savu personisko arhīvu, rakstīja atmiņas un pārdomas. Tiekoties ar V. Samsonu viņa 90 gadu jubilejas reizē Siguldā, kur viņš mita pēc sievas nāves, varam apliecināt, ka akademiķis bija saglabājis skaidru, asu prātu, lielisku atmiņu un humora izjūtu, savdabīgu orientāciju sarežģīto laikmetu izvērtējumos.

Viņa Samsona darbību nākotnē no laika distances vēl rezumēs un vērtēs Latvijas vēstures rakstītāji, bet tie, kas aizgājēju pazinuši dažādos viņa mūža posmos, saglabās paliekamā atmiņā šo darbīgo, daudzšķautņaino personību.

**Jānis Stradiņš
Jānis Kristapsons**